

można odnieść do r. 307, odbiega od układu wartości leżącego u podstaw systemu monetarnego Dioklecjana z r. 301⁶⁹.

Dla okresu poprzedzającego wojnę domową spore znaczenie ma datowany przez Segrè na przełom 303/4 r. list prefekta do senatu Oxyrhynchos z informacją o zakupie 38 funtów złota za ryczałtową opłatą 10 myriad denarów, czyli 1 funt złota kosztował 100 000 denarów⁷⁰. Jeśli przyjąć do obliczeń 8 000 denarów jako cenę 1 funta srebra, to relacja wartości złota do srebra przybierze postać proporcji jak 1 : 12,5⁷¹, która tylko nieznacznie odbiega od poziomu wymiany z września r. 301. Dowodzi to — jak się wydaje — że w latach 301—305 nie dochodzi w państwie rzymskim, wbrew twierdzeniom wielu badaczy, do zachwiania równowagi na rynku kruszcowym⁷². Dopiero około r. 305/6 oznaki trudności kruszcowych przybierają postać pogłębiających się zjawisk deprecjacyjnych początkowo w odniesieniu do follisa, a następnie aureusa.

Wielce znamienne w tym kontekście wydaje się obniżenie standardu follisa już na przełomie 305/6 r., a począwszy od r. 309 wejście do praktyki menniczej obniżonego standardu złotych nominałów. Na obniżenie u progu 307 r. poziomu wymiany złota złożył się w pierwszym rzędzie wyraźny wzrost rynkowej ceny złota, mający swe źródło w nasilających się trudnościach finansowych państwa w warunkach toczącej się wojny domowej. Rebelia Herkulusza, która początkowo objęła jedynie okolice Antiochii i Aleksandrii, już niebawem poważnie rozszerzyła swój zasięg na znaczną część prowincji, praktycznie odcinając — jak sądzi Sutherland — prowincje zachodniorzymskie od wschodnich ośrodków wydobycia podstawowych kruszców monetarnych. Podobne następstwa towarzyszyły późniejszej wojnie Konstantyna ze współzrządcą wschodu Licyniuszem⁷³.

Na podstawie przedstawionych źródeł za bezsporne należy uznać dokonanie się w latach 305—307 poważnego wzrostu cen srebra wyrażonych w denarach. W praktyce menniczej spowodowało to wycofanie

⁶⁹ A. Ravetz, *The fourth century inflation*, NC 7 ser., IV, 1964, s. 215 n. Zob. również L. Ruggini, *Economia e società nell' „Italia annonaria”, Rapporti fra agricoltura e commercio del IV al VI secolo d.C.*, Milano 1961, s. 375—377, przypis 457; Sperber, *Costs*, s. 204 (IX); tenże, *Roman Palestine 200—400. Money and prices*, Ramat Gan 1974, s. 153, 163, Por. J. Maaser Sheni 4.1; M. Eduyot 1,10.

⁷⁰ P.O. 2106. Zob. Remondon, *A propos*, s. 146; Sperber, *Costs*, s. 235 (XI); Segrè, *Byzantion XV*, 1941, s. 207.

⁷¹ P. Iand. 315. J. Maaser Sheni 4,1 podaje cenę 1 funta złota 99 305 denarów. Zob. Sperber, *Costs*, s. 204 (IX). Pochodzący z r. 312 P. Ryl. 616 zestawia pod względem wartości 12 funtów 5 uncji? *grammata* złota oraz 251 003 1/2 denara. Stąd cena funta złota wyniesie około 90 000 denarów. Giacchero, *Edictum*, s. 115, podaje relację wartości złota do srebra jak 1 : 12. Z kolei poziom wymiany, który wynika z papirusu P.O. 1253 nasuwa poważne wątpliwości głównie ze względu na zepsutą lekcję. Zob. również A. H. M. Jones, *The origin and the early history of the follis*, JRS XLIX, 1959, s. 35.

⁷² Zob. *Fasti Hydatiani* 302 a. MGH (aa) IX col. 230: *...vilitatem iusserunt esse*. Por. *Lact. de mort. persec.* XIII, 2, IX 11; Ciracos Cantzac, *Hist. Armen.* I 11; J. Szilagyi, *Prices and wages in the western provinces of the Roman Empire*, *Acta Antiqua XI*, 1966, fasc. 3—4, s. 332; Sperber, *Costs*, s. 207, 235 (IX).

⁷³ *Lact. de mort. persec.* XXIX 5. Zob. RIC VI, 89—93, 110; Cope, *Argentiferous*, s. 115 n.; Kent, *Painter, o.c.*, s. 17.